REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KOHEZIJO
IN REGIONALNI RAZVOJ

Norway
grants

PreseNEETi se

Publikacija s predstavljenimi priporočili za politične odločevalce

LJUDSKA UNIVERZA CELJE

Univerza v Mariboru

MLADINSKI SVET SLOVENIJE

Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje

VEILEDERNETTVERKET NOSCO

Kolofon:

Naslov: PreseNEETi se

Avtorja in urednika: Janja Deutschmann, dr. Andrej Naterer

Izdajatelj: Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje

Izdano: Celje, februar 2024

Nosilec avtorskih pravic: Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje

Naklada: 100 izvodov

Financerji: Norveški finančni mehanizem 2014 -2021 s pripadajočo slovensko udeležbo

PreseNEETi se – opolnomočenje in vključitev oseb NEET na trg dela in razvoj celostnega programa podpornih storitev za osebe NEET, vključno s pripravo sistemskih rešitev.

Glavni cilj projekta je opolnomočenje in socialna aktivacija oseb NEET, s katero projekt prispeva tako k vzpostavljanju podporne storitve za osebe NEET kot k izboljšanemu izobraževanju in družbenemu okolju, ki je namenjeno podpori prikrajšanih skupin. Opolnomočenje in socialna aktivacija oseb NEET pripomore k vzpostavljanju podporne storitve za osebe NEET na naslednje načine:

1. razvoj celostnega programa za opolnomočenje oseb NEET, ki temelji na izbranih izobraževalnih modulih, psihosocialni podpori in motivacijskih modulih, namenjenih osebam NEET;

2. vzpostavitev dvotirne mentorske sheme, v katero sta vključena tako mentor iz mladinskega sektorja kot svetovalec iz ZRSZ;

3. krepitev pomena kariernega svetovanja (individualni izvedbeni načrt izobraževanja in iskanja zaposlitve, priprava življenjepisa, priprava poslovnega načrta), v katerega so vključeni partnerji tako na vmesno, kot na makro ravni;

4. integracija oseb NEET na trg delovne sile prek razvoja modela opolnomočenja in socialne aktivacije, ki temelji na štirih stebrih (usposabljanje – program; vključevanje – svetovanje; spodbujanje zaposlovanja/razvoj poslovne ideje – mentorstvo; registracija na Zavodu Republike Slovenije za zaposlovanje; vključevanje v prostovoljstvo – sistemski vidik).

KAZALO

Uvod 5

Utemeljenost predlogov 5

Sklepne ugotovitve s pregleda literature 5

Sklepne ugotovitve pred-testa 7

Sklepne ugotovitve post-testa 8

Sklepne ugotovitve z večdeležniških posvetov 9

Predlogi za odločevalce 9

Uvod

Osebe NEET predstavljajo eno od najbolj ranljivih skupin v naši družbi. Te osebe se soočajo s številnimi izzivi in omejitvami pri vključevanju na trg dela in tudi pri vključevanju v družbo kot celoto. Z namenom izboljšanja položaja oseb NEET smo pripravili serijo priporočil za politične odločevalce, ki lahko prispevajo k učinkovitejšemu reševanju njihovih potreb in zagotavljanju enakih možnosti. V nadaljevanju bomo predstavili ključne predloge z utemeljitvami, ki lahko zmanjšajo število oseb NEET in povečajo vključevanje oseb NEET v družbo.

Utemeljenost predlogov

Sklepne ugotovitve s pregleda literature

Najprej bi veljalo opraviti analizo značilnosti in potreb na mikro ravni. Glede na značilnosti ugotavljamo, da so v skupini oseb NEET pogosteje zastopane ženske kot moški, kar je v Sloveniji stalnica že 20 let. Ker pa ni povsem jasno, zakaj prihaja do takšne razlike med spoloma, je smiselno ugotoviti dvoje: 1) kako ženske dojemajo svoj položaj – torej kakšne so njihove ovire pri vstopu na trg dela in 2) kakšne so njihove potrebe – t.j. kako jim lahko pomagamo te ovire premagati. Ugotavljamo tudi, da so osebe NEET najpogosteje stare med 25 in 29 let. Tudi glede tega ni povsem jasno, kakšne so njihove potrebe. Zato je prvi korak prepoznavanje teh potreb.

Posebno tveganje, kar zadeva zdrs v status osebe NEET, obstaja pri mladih, ki niso rojeni v Sloveniji, in pri tistih s končano srednješolsko izobrazbo ali manj. Prav tako to velja za mlade iz socialno ekonomsko ogroženih družin in za tiste s težavami duševnega zdravja (depresija, anksioznost), ter tiste s slabšim fizičnim zdravjem. Kar zadeva duševno zdravje, ni jasno, ali le-to napoveduje status osebe NEET ali pa status osebe NEET vpliva na duševno zdravje. Kaže tudi, da so osebe NEET nekoliko socialno izolirane oziroma imajo slabše odnose z družino in s prijatelji, prav tako so tudi bolj pesimistične glede svoje prihodnosti ter bolj nezaupljive do ustanov in ljudi, hkrati pa so tudi manj družbeno in politično aktivne. V Sloveniji približno 50 % oseb NEET ostaja v tem statusu dolgoročno, torej vsaj 12 mesecev. Zato je pomembno, da se zavzamemo za potrebe oseb NEET čim prej, saj se zdi, da kratkoročni status osebe NEET pomembno vpliva na dolgoročnega. Povedano drugače, verjamemo, da je zgodnje prepoznavanje potreb ključno za uspešen prehod oz. prenehanje statusa osebe NEET.

Po pregledu mikro ravni ugotavljamo, da so lastnosti razmeroma dobro poznane, vendar pa obstaja precejšnje pomanjkanje znanja pri prepoznavanju potreb. Po pregledu literature smo našli le eno študijo, ki je kvalitativno raziskala, kaj osebe NEET v Sloveniji razumejo kot svoje potrebe. V njej so osebe NEET izražale svoje cilje in potrebo po tem, kako jih doseči. Kar zadeva motiviranost, so osebe NEET poudarjale potrebo po varnem okolju, kjer bi lahko sklepale nova prijateljstva – gre torej za potrebo po socialnem kapitalu. Izpostavljene so bile tudi potrebe, povezane z delom s svetovalci ipd., kjer zaupanje in zanesljivost igrata veliko vlogo.

Nekatere od ugotovljenih potreb na mikro ravni so tako skladne z ugotovljenimi značilnostmi in zato sklepamo naslednje:

a. Potreba po doseganju ciljev je lahko povezana s pesimističnim pogledom na prihodnost. Možno je, da osebe NEET zaradi lastnega pesimističnega dojemanja prihodnosti potrebujejo pomoč pri oblikovanju lastne poti.

b. Potreba po srečnem življenju, tako zasebno (srečno družinsko življenje, stabilni odnosi) kot tudi poklicno. Tudi ta potreba je lahko povezana s pesimističnim pogledom na prihodnost in morda nižjim socialnim kapitalom (slabi odnosi z družino in s prijatelji).

c. Potreba po zaupanju in spoštovanju. Ta potreba je lahko povezana z značilnostmi manjšega zaupanja v ustanove in ljudi.

Glede na prepletanje značilnosti in potreb na mikro ravni lahko sklepamo, da gre za prekrivanje, vendar je potrebno poudariti, da je glede potreb za Slovenijo na voljo le ena študija in da nekatere značilnosti povzemamo iz tuje literature, kjer so se mednacionalno sicer pokazale vzporednice, vendar za Slovenijo podatkov ni bilo na voljo. Zato ugotavljamo, da je pri razvoju intervencij in razumevanju potreb oseb NEET nujno dodatno raziskati značilnosti mladih in dodatno raziskati tudi njihove potrebe.

Zanimalo nas je tudi medsebojno delovanje med 1. mezzo in mikro ravnjo, med 2. makro in mikro ravnjo ter med 3. mezzo in makro ravnjo.

Najprej sledijo ugotovitve za medsebojno delovanje med mikro in mezzo ravnjo. Na podlagi pregleda lokalnih programov, projektov ipd. ugotavljamo, da so organizacije večinoma uspešne pri prepoznavanju značilnosti oseb NEET oziroma da so le-te skladne z ugotovitvami iz prejšnjih raziskav. Čeprav vse organizacije niso jasno opredelile svojih ciljnih skupin, ki presegajo status oseb NEET in starostno skupino 15–29 let, so nekatere to storile. Nekatere organizacije so na primer ciljale na mlade, ki imajo težave z duševnim zdravjem ali invalidnostjo, prihajajo iz ruralnega okolja, so etničnega ali manjšinskega porekla, so zgodaj opustili šolanje in prihajajo iz ekonomsko ogroženih družin.

Predvidevamo, da so značilnosti dobro poznane, vendar jih vse organizacije ne upoštevajo ali pa morda upoštevajo le eno od lastnosti (npr. samo mlade iz ruralnega okolja). Ker so skupine oseb NEET zelo heterogene, bi bilo dobro, če bi projekti zajemali širši krog mladih (tj. tiste, ki izpolnjujejo več kot enega od zgornjih kriterijev), razen če je poudarek na doseganju neke določene podskupine oseb NEET. Na podlagi empiričnih podatkov o potrebah oseb NEET v Sloveniji ugotavljamo naslednjo pomanjkljivost. Po mnenju večine organizacij le-te prepoznavajo potrebo po izboljšanju delovnih izkušenj in znanja, podjetniške kulture, mehkih veščin in IKT veščin. Usposabljanje svetovalnih delavcev je sicer v skladu z ugotovljenimi potrebami, odnos z njimi na mikro ravni pa se je izkazal za izjemno pomembnega, zato je smiselno krepiti delovne veščine svetovalcev, ki naj bodo prilagojene potrebam oseb NEET.

Kar zadeva medsebojno delovanje med makro in mikro ravnjo, ugotavljamo, da na makro ravni lastnosti oseb NEET niso posebej poudarjene oz. obravnavane. Resolucije in programi se nanašajo na mlade na splošno in sicer prepoznavajo in izpostavljajo skupino oseb NEET, vendar njihove značilnosti niso podrobneje razdelane. Potrebe, ki so po svoji naravi logično strukturirane, so obravnavane podrobneje. Pri podpori osebam NEET se makro raven osredotoča predvsem na delodajalce, in sicer v obliki finančnih spodbud in nagrad, ki bi lahko prispevale k večjemu zaposlovanju. Tudi neformalno znanje je prepoznano kot pomembno in je upoštevano v največji možni meri. Na makro ravni bi kot primer dobre prakse navedli program Jamstvo za mlade, ki zajema nekatere podskupine oseb NEET, prepoznava pomen sodelovanja s svetovalci in posredno naslavlja problem nezaupanja v ustanove. Izpostavljeno je bilo, da veliko mladih ni prijavljenih med brezposelnimi, zaradi česar so težje dosegljivi, prav tako je bil tudi poudarjen pomen sodelovanja z mladinskimi organizacijami, tj. na mezzo ravni.

Na makro in mezzo ravni še posebej poudarjamo pomen medsebojnega delovanja med obema ravnema, saj obstaja tveganje, da osebe NEET ne zaupajo uradnim ustanovam, kot je prepoznano v

programu Jamstvo za mlade. Na mezzo ravni smo pri nekaterih projektih in programih našli sodelovanje z makro ravnjo; gre predvsem za sodelovanje z Zavodom Republike Slovenije za zaposlovanje.

Na podlagi medsebojnega delovanja lastnosti in potreb na eni strani ter sodelovanja vseh treh ravni na drugi podajamo naslednja ključna priporočila:

1. Podrobnejša študija značilnosti oseb NEET v Sloveniji, ki je ključna za poznavanje ciljne skupine in za oblikovanje posebnih ukrepov, intervencij in programov.

2. Podrobnejša študija potreb oseb NEET, saj o njih premalo vemo. Predvsem s kvalitativnimi metodami lahko izvemo od mladih samih, kakšne so njihove potrebe.

3. Pri načrtovanju intervencij, programov, ukrepov itd. je potrebno razumeti interakcijo med značilnostmi in potrebami; ker gre za zelo heterogeno skupino, lahko na ta način ugotovimo, katere potrebe so splošne in katere specifične za določeno subpopulacijo. To bi omogočilo razvoj zelo ciljno usmerjenih intervencij.

Sklepne ugotovitve pred-testa

Pred-test, ki je bil opravljen v prvih fazi projekta »Preseneeti se« je izpostavil naslednje sklepe:

1.) Uporaba fokusnih skupin in spletnih orodij se je za večino udeležencev iz populacije NEET pokazala kot neučinkovita. Veliko pripadnikov te populacije ima izjemno omejene jezikovne spretnosti in nizek kulturni kapital, izražanje pa dodatno otežujejo socialne anksioznosti. Na tem temelji predlog, da se za raziskovanje v tej populaciji uporabljajo individualne raziskovalne metode (npr. delno standardizirani oziroma globinski intervjuji).
2.) Populacija NEET z vidika ozadja posameznikov ni homogena in vključuje posameznike, ki se v tem statusu znajdejo zaradi trenutnih deviacij v normalnem funkcioniranju (npr. nepatološke disrupcije v normalnem vedenju najstnikov), osebnostnih težav (npr. vezanih na psihosocialne težave kot so anksioznost, depresija, vedenjske težave in podobno), socialne težave (npr. vezane na odsotno oz. nefunkcionalno starševstvo, pomanjkanje starševskega nadzora, negativni vrstniški vpliv in podobno) ter druge težave (npr. psihofizične karakteristike, ki zahtevajo specialistično obravnavo).
3.) Za udeležence, pri katerih je status NEET vezan na težave socio-kulturnega okolja, je potrebno (1) oblikovati nabor možnost za socio-kulturno intergacijo (npr. mehke vsebine vezane na integracijo) in (2) dostop do pravno-zakonodajnega svetovanja, ki bo zagotovilo njihovo opolnomočenje na trgu dela.
4.) Na mikro nivoju je:
    a. za udeležence, pri katerih je status NEET vezan na psiho-fizično zdravje, potrebno zagotoviti (1) ohranitev obstoječih socialnih transferjev (2) oblikovati nabor mehkih vsebin, ki bodo komplementarne uradnim zdravstvenim in medicinskim programom (npr. mehke vsebine na temo socialnih interakcij, čustvovanja…) in (3) zagotoviti dostop do vsebin, ki bodo omogočale postopno in dozirano nabiranje izkušenj za integracijo na trg dela (npr. dozirano razvijanje lastnih podjetniških idej v kontroliranem in varnem okolju).
    b. za udeležence, pri katerih je status NEET vezan na serijo kariernih in biografskih odločitev potrebno (1) oblikovati nabor vsebin in aktivnosti, ki bodo preko njihove prostovoljne participacije omogočile fleksibilnost, ki si jo udeleženci želijo in jo

potrebujejo za navigacijo na trgu dela, (2) oblikovati nabor mehkih vsebin, ki bodo omilile njihove idiosihnkratske težave in olajšale socialne interakcije (npr. komunikacijske delavnice in (3) ustvariti priložnosti za realizacijo lastnih podjetniških idej.

5.) Na mezo nivoju je delo v institucijah, ki se ukvarjajo s to populacijo potrebno prilagoditi na način, da bo zagotavljalo (1) informiranost in (2) opolnomočenje ob upoštevanju prej omenjenih omejitev pripadnikov populacije NEET. Ker med te omejitve spadajo predvsem socialna anksioznost, nizek kulturni kapital, omejene komunikacijske in jezikovne kompetence in psihološka fragilnost, bi bilo delo v institucijah potrebno prilagoditi na način, da bodo formalni postopki izpeljani na populaciji prilagojen način, saj je to edina pot, da bodo programi namenjeni tem posameznikom učinkovito realizirani.

6.) Na makro nivoju je potrebno:

a. ohraniti oziroma okrepiti socialne transferje, ki so vezani na mlade, katerih status NEET izhaja iz zdravstvenih težav,
b. pospešiti in olajšati pravne postopke za vzpostavitev stanja, v katerem bodo lahko mladi, katerih status NEET temelji na socio-kulturni integraciji, lažje pridobili pogoje za zaposlitev oziroma,
c. podpreti programe, ki preko že omenjenih mehkih vsebin komplementarno delujejo na že obstoječe programe za mlade NEET in
d. uvesti nekoliko več specifičnega inšpekcijskega nadzora, ki bi na trgu dela odpravil težave pri zaposlovanju oziroma ohranjanju zaposlitve za mlade, za katere je nevarnost, da bodo pristali v NEET.

Sklepne ugotovitve post-testa

Iz post-testa lahko izpostavimo naslednje zaključke:

Glede na predstavljene kvantitativne rezultate lahko sklepamo, da praktično ni statistično pomembnih razlik med anketiranci iz pred-testne in post-testne skupine. Če upoštevamo tudi manjše in statistično nepomembne razlike, dobimo mešane rezultate, po katerih ni mogoče potrditi pozitivnih (ali negativnih) učinkov intervencij znotraj projekta. Edina večja in zelo pomembna razlika, ki smo jo ugotovili je, da so osebe NEET iz post-testne skupine bile veliko bolj optimistične glede svoje prihodnosti. Gre za osrednji element posameznikovega vedenja zato lahko ugotovitev obravnavamo kot pozitiven rezultat projekta kot celote.

Na podlagi predstavljenih kvalitativnih rezultatov lahko sklepamo, da so vse glavne aktivnosti projekta zagotovile pozitiven učinek:

1.) Svetovalno delo je najpomembnejši vidik projekta, saj omogoča odkrivanje ključnih težav populacije NEET.

2.) Izobraževanje, še posebej z vidika razvoja jezikovnih, komunikacijskih in računalniških spretnosti, je ključno za mlade NEET-e.

3.) Mentorstvo predstavlja pomemben del pri pristopu k populaciji NEET, še posebej, kadar je kombinirano s svetovalnim delom.

Sklepne ugotovitve z večdeležniških posvetov

Ključne sklepe več deležniških posvetov je mogoče strniti v naslednjih točkah:

1.) Enotna baza za populacijo NEET je bila prepoznana kot nujna v vseh skupinah, kjer je bil posvet izpeljan. Udeleženci so se strinjali, da mora baza vključevati vse osnovne podatke, ki omogočajo oblikovanje ustreznega individualiziranega re-integracijskega programa.

2.) Številni udeleženci na različnih nivojih so se strinjali, da GDPR zakonodaja predstavlja pomembno oviro pri učinkovitem sledenju in delu z mladimi NEET. Predstavniki institucij, ki delajo z mladimi NEET so potrdili predlog prilagoditev GDPR, ki bi omogočilo zbiranje in izmenjavo relevantnih informacij, vezanih na mlade NEET (npr. skozi noveliranje zakona oziroma uvedbo izjem). GDPR so prepoznali kot težavo tudi predstavniki populacije NEET, ki so se posvetov udeležili – povedali so, da soglašajo s centralnim zbiranjem relevantnih informacij in deljenjem baze z institucijami, ki delajo z mladimi NEET.

3.) Udeleženci so se strinjali, da mora biti delo z mladimi NEET integrirano in mora zraven reševanja vprašanja reintegracije v izobraževanje oziroma trg dela, naslavljati tudi osebnostne ter socialne težave, s katerimi se mladi soočajo. Iz tega izhaja, da mora v vse relevantne procese neposredno vključena tudi mladostnikova primarna družina.

4.) Predstavniki institucij, so prepoznali in sprejeli, da so institucije med mladimi razumljene kot rigidne in nekoliko oddaljene, so pa to pripisali predvsem preobremenjenosti zaposlenih, ki delajo z mladimi NEET. Ob tem so predlagali (1) razbremenitev zaposlenih (npr. skozi omejevanje števila primerov mladih NEET, s katerimi zaposleni delajo), (2) kadrovsko krepitev institucij s strokovnjaki s področja NEET, (3) širšo disperzijo dela med institucijami (npr. delo več strokovnjakov na določenem primeru) in (4) dodatno strokovno okrepitev zaposlenih (npr. skozi krajše, online delavnice s temami, ki so za strokovno delo z mladimi NET relevantne).

Predlogi za odločevalce

Na podlagi zgoraj predstavljenih sklepnih ugotovitev s pregleda literature, sklepnih ugotovitev pred-testa in post-testa ter sklepnih ugotovitev z več deležniških posvetov so izpostavljeni naslednji predlogi za odločevalce:

- Kontinuirano usposabljanje in izobraževanje kadra za delo z osebami NEET,
- vzpostavitev mehanizmov za večje povezovanje med institucijami, ki so vezane na osebe NEET,
- vzpostavitev sistema (1) obvezne in (2) koordinirane institucionalne obravnave mladih NEET,
- program opolnomočenja in socialne aktivacije oseb NEET, ki so bili zasnovani in izpeljani v projektu »PreseNeeti se« (šest modulov izobraževanja) se prenese v redno izvajanje pristojni instituciji,
- okrepljeno in koordinirano obveščanje osebe NEET glede njihovih pravic in obveznosti ob vstopanju na trg dela,
- oblikovanje sistema lociranja specializiranih mentorjev oziroma strokovnih specializiranih strokovnih delavcev za mlade NEET, ki bodo usposobljeni in dodeljeni za individualizirano delo (npr. svetovanje glede reintegracije v izobraževanje, zaposlitev, usposabljanje, prijava na ZRSZ in podobno),

- oblikovanje sistema nudenja urgentne strokovne pomoči in podpore (npr. v primeru ugotovljenih duševnih težav, odvisnosti in drugih škodljivih dejavnikov pri mladi osebi NEET), ki bo mladim zagotovila urgentno pomoč, komplementarno že obstoječim opcijam strokovne pomoči (npr. zdravnikom, psihoterapevtom in svetovalcem),
- oblikovanje sistema varnih prostorov (npr. v primeru ugotovljenega družinskega nasilja in nevarnega okolja v katerem oseba NEET biva),
- zagotovljene dodatne kadrovske in strokovne podpore obstoječim institucijam, ki delajo z mladim osebam NEET,
- modifikacije modela obstoječih institucij, ki bodo preko kvantitativne razbremenitve osebja vodile do možnosti poglobljenega dela s posamezniki iz populacije mladih NEET (npr. omejeno število oseb NEET na svetovalca oziroma mentorja),
- vzpostavitev novih platform za delo s populacijo NEET (npr. obravnave oseb NEET lahko potekajo tudi s pomočjo digitalnih komunikatorjev, večinski del temelji na osebnem stiku),
- redna znanstvena analiza podatkov vezanih na osebe NEET, redne evalvacije in akcijski načrti za izboljšanje dela z osebami NEET,
- vzpostavljeni kontrolni mehanizmi dela institucij vezanih na osebe NEET,
- vzpostavitev enotnega registra oseb NEET (preko enotne baze mladih NEET),
- priprava pravnih podlag, ki bo omogočala obdelavo osebnih podatkov oseb NEET in njihovo detektiranje,
- medijska kampanja na temo ozaveščanja, kdo osebe NEET so in kaj so njihove potrebe in kakšno podporo lahko dobijo ter tudi kje jo lahko dobijo .